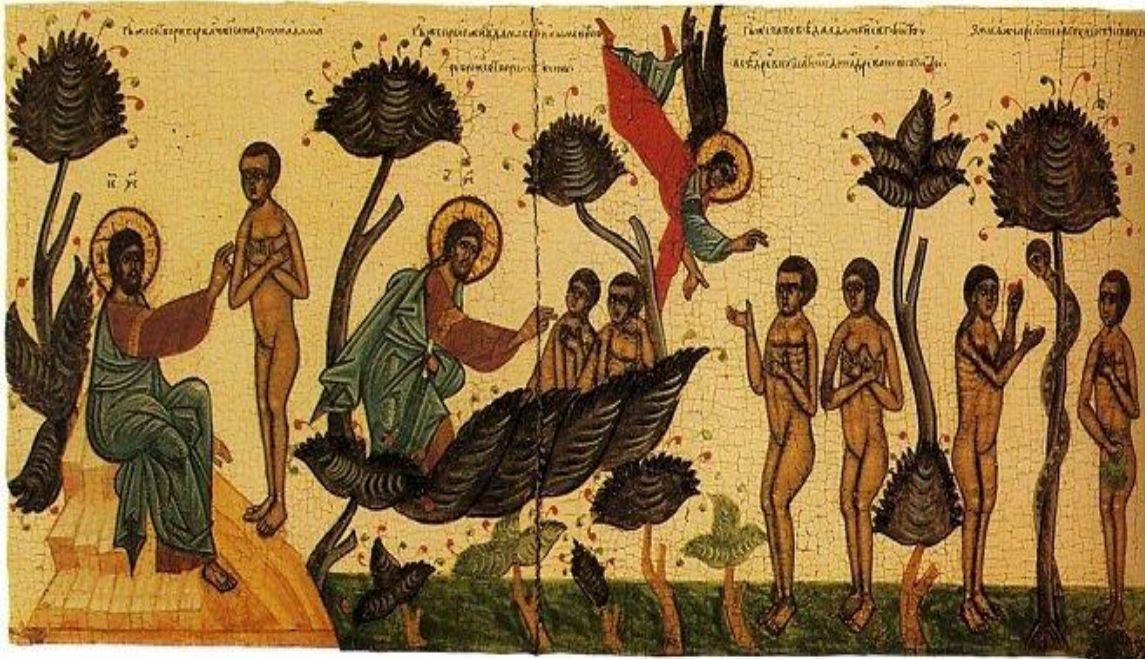

Η πατερική ανθρωπολογία. Η πτώση των πρωτοπλάστων.

Γράφει η Νίκη Χασάπη, Θεολόγος MSc Θεολογίας.

Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο, δίνοντας του κάποια χαρακτηριστικά ως δυνατότητες, προκειμένου να τιςπραγματώσει και να φτάσει στο καθ' ομοίωσιν. Ο άνθρωπος στην αρχέγονη κατάσταση της δημιουργίας είχε τη δυνατότητα να γίνει τέλειος. Ο Μ.Βασίλειος μας πληροφορεί ότι ο άνθρωπος πλάστηκε με τη προοπτική της αθανασίας, ακριβώς λόγω του κατ'εικόνα, αφού είχε μέσα του κάτι από τον Θεό[1].

Η ανθρώπινη φύση όμως διαφέρει απολύτως ως προς την ουσία της από την ουσία του Θεού. Η δυνατότητα για αφθαρσία και αθανασία, δεν είναι οντολογικά συστατικά της, αλλά δωρεές από τον Θεό. Τα χαρίσματα αυτά είναι αποτελέσματα των ενεργειών του Θεού και όχι μέρος της ουσίας Του. Ο άνθρωπος ανήκει στα κτίσματα, όπως και ολόκληρο το σύμπαν και ως εκ τούτου θα ήταν αδύνατη μίας εκ φύσεως αθανασία. Αξιοποιώντας τη λογική του και ιδιαίτερα το χάρισμα της ελεύθερης βούλησης, μπορούσε να στραφεί ολοκληρωτικά προς τον Θεό και να φτάσει στην ένωση μαζί Του. Η μακάρια αυτή κατάσταση κατά την οποία ο άνθρωπος δεν είχε διαπράξει αμαρτία, ονομάστηκε από τους Πατέρες προπρωτική κατάσταση και από αυτήν έλειπαν η φθορά, ο πόνος η αρρώστια, τα γερατειά και ο θάνατος[2]. Ο άνθρωπος λόγω της ομοιότη-

τάς του με τον Θεό, είχε μία έμφυτη ροπή προς Αυτόν, παράλληλα όμως, εξαιτίας της ελευθερίας που του είχε δοθεί, μπορούσε να αλλάξει αυτή την κατάσταση και αντί να οδηγηθεί προς τον Θεό να απομακρυνθεί από Αυτόν. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ειρηναίος, η φύση του ανθρώπου δεν δημιουργήθηκε ούτε θνητή, ούτε αθάνατη, αλλά δεκτική και των δύο καταστάσεων[3], ανάλογα με τον προσανατολισμό που θα έπαιρνε ο ίδιος λόγω των επιλογών του.

Η διήγηση της πτώσης των πρωτοπλάστων στο βιβλίο της Γένεσης, αποτελεί την εξιστόρηση της αποτυχημένης προσπάθειας του ανθρώπου να αξιοποιήσει θετικά τα δώρα του Θεού. Η ύπαρξη στον παράδεισο του δέντρου της γνώσης του καλού και του κακού, αποτελούσε το πεδίο εκείνο στο οποίο θα εξασκούσαν ο άνθρωπος στην πρώτη του επιλογή. Ήταν απαραίτητο να υπάρχει εκεί αυτό το δέντρο, ως έμπρακτη υπενθύμιση ότι ο άνθρωπος είχε τη δυνατότητα να επιλέξει και κάτι άλλο, πέρα από αυτά που πλουσιοπάροχα του πρόσφερε η αγάπη του Θεού. Άλλωστε για να υπάρξει πραγματική ελευθερία, θα πρέπει να υπάρχουν περισσότερες από μία τουλάχιστον επιλογές. Το δέντρο εκείνο, αντιπροσώπευε την ύπαρξη μίας άλλης διαφορετικής κατάστασης, ως δυνατότητα επιλογής, ώστε ο παράδεισος να αποτελεί συνειδητή επιλογή του ανθρώπου και όχι απλά μία κατάσταση στην οποία βρέθηκε από τη θέληση του Θεού.

Ο άνθρωπος όμως έκανε τη λάθος επιλογή, η οποία είχε ως συνέπεια την πτώση σε ένα επίπεδο πολύ πιο κάτω από αυτό στο οποίο αρχικά είχε πλαστεί. Ο Μάξιμος βλέπει την ύπαρξη του ανθρώπου, ως πορεία αποτελούμενη από τα στάδια της γένεσης, της κίνησης και της στάσης[4]. Η γένεση δηλαδή η δημιουργία του ανθρώπου, αντιστοιχεί στην αυθεντική φύση του, με άλλα λόγια στην προπρωτική κατάσταση[5]. Η κίνηση, είναι χαρακτηριστικό της κτιστής φύσης του, λόγω της αύξησης ή της φθοράς στην οποία μπορεί να περιέλθει. Η πτώση αποτέλεσε την κίνηση του ανθρώπου προς τα κάτω, προς την αλλοίωση και τη φθορά. Η στάση σύμφωνα με τον Μάξιμο, έχει εσχατολογικό προσανατολισμό και αποτελεί την ολοκληρωτική ομοίωση του ανθρώπου κατά τους έσχατους χρόνους.

Κατά τον Μ. Βασίλειο η απληστία, δηλαδή η επιθυμία για την ισοθειά, ήταν το κύριο αίτιο της πτώσης[6]. Για τους Καλπαδόκες Πατέρες,

η πτώση ταυτίζεται με την αμαρτία[7] και με δεδομένο ότι ο όρος αμαρτία είχε στην αρχαιότητα την έννοια της αστοχίας, μπορεί να γίνει αντιληπτό πόσο ακριβής ήταν η απόδοση της αμαρτίας στο γεγονός της πτώσης. Την αμαρτία αυτή τη χώριζε σε δύο επίπεδα. Στο προσωπικό και στο διαπροσωπικό[8]. Το προσωπικό θεωρούσε ότι αφορά στην αξιολογική υποβάθμιση του ανθρώπου, με την επικράτηση των χαμηλότερων ενστίκτων έναντι των υψηλότερων υπαρξιακών προσδοκιών. Το διαπροσωπικό αναφέρονταν κυρίως στη διατάραξη των σχέσεων του ανθρώπου, πρώτα με τον ίδιο τον Θεό και στη συνέχεια με τους συνανθρώπους του αλλά και με την υπόλοιπη κτίση. Όσον αφορά στο προσωπικό επίπεδο, ο Μάξιμος θεωρούσε ότι με την πτώση ο άνθρωπος υπέκυψε στα πάθη του[9]. Τα πάθη κατά συνέπεια, είναι αποτέλεσμα της πτώσης, αφού ο άνθρωπος δημιουργήθηκε με τη δυνατότητα να μείνει απαθής[10]. Χώριζε τα πάθη σε δύο είδη. Στα αδιάβλητα, δηλαδή τις βιολογικές και σωματικές ανάγκες, οι οποίες ανάλογα με τον τρόπο που θα τις χρησιμοποιήσει ο άνθρωπος, μπορούν είτε να τον βοηθήσουν, είτε να τον καταστρέψουν και τα διαβεβλημένα πάθη, στα οποία ανήκουν ο εγωισμός, η κακία, ο φθόνος, η απληστία και όλα τα ψυχικά νοσήματα[11]. Ο Μάξιμος πίστευε ότι τα πάθη προέρχονται από τον νου[12]. Επειδή οι βιολογικές ανάγκες είναι δοσμένες από τον Θεό, δεν θα μπορούσαν να είναι κακές εξ ορισμού. Αντίθετα η χρήση τους είναι θέμα των γνωστικών λειτουργιών του νου, με άλλα λόγια του αυτεξούσιου και κατά συνέπεια εκεί βρίσκεται η πηγή της αμαρτίας[13]. Για τον λόγο αυτό ο άνθρωπος επιβαρύνθηκε και εξακολουθεί να επιβαρύνεται με την ευθύνη και τις συνέπειες των πράξεών του. Έτσι στη θεολογική σκέψη του Μάξιμου, το κακό υπάρχει ως συνέπεια της αρρωστημένης ανθρώπινης βούλησης[14].

Την ίδια διδασκαλία όσον αφορά στην ύπαρξη του κακού, διατύπωσε και ο Γρηγόριος Νύσσης, ο οποίος θεωρούσε ότι εκτός της ελεύθερης βούλησης, η έννοια του κακού στερείται νοήματος[15]. Αλλά και ο Μ. Αθανάσιος τόνιζε το ευμετάβλητο της ανθρώπινης θέλησης, υποστηρίζοντας ότι οι ψυχικές ιδιότητες μπορούν να στραφούν είτε στο καλό, είτε στο κακό, ανάλογα με τις επιλογές μας[16]. Για τον αλεξανδρινό Πατέρα, τα συναισθήματά πρέπει να καθοδηγούνται από το λογικό μέρος του ανθρώπου, γιατί αλλιώς μπορούν να τον απομακρύνουν από τον στόχο του[17].

Όσον αφορά στις διαπροσωπικές σχέσεις, οι οποίες διαταράχθηκαν με την πτώση, ο άνθρωπος έπαψε να εμπιστεύεται τον Θεό. Πίστεψε ότι μόνος του μπορεί να τα καταφέρει να γίνει ισόθεος και απομονώθηκε εξαιτίας του εγωισμού του. Για τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο, ο εγωισμός σήμανε τον περιορισμό του ανθρώπου στη βιολογικότητά του, με αποτέλεσμα να χάσει την αναφορά του στη θεία πραγματικότητα και να βιώσει τον θάνατο [18]. Το αμάρτημα όμως του ανθρώπου συνίστατο στον περιορισμό του στην ενδοκοσμικότητα και ακόμα περισσότερο στην απολυτοποίηση αυτής της ενδοκοσμικότητας και τη θεώρησή της ως την απόλυτη πραγματικότητα. Έτσι η ειδωλολατρία πήρε τη θέση της γνήσιας λατρείας του υπερβατικού Θεού.

Εκτός όμως από την αποξένωση του από τον Θεό, ο άνθρωπος αποξενώθηκε και από τους συνανθρώπους του. Ο διχασμός ανάμεσα στους ανθρώπους πήρε σάρκα και οστά για πρώτη φορά στο αρχικό ζευγάρι της ανθρωπότητας. Ο Αδάμ και η Εύα, ρίχνοντας ο ένας τις ευθύνες στον άλλο, από την προπρωτική κατάσταση αρμονίας ξέπεσαν σε ένα ανταγωνισμό κυριαρχίας. Πολύ ενδιαφέρουσες είναι οι απόψεις του Γρηγορίου Νύσσης για την ύπαρξη των δύο φύλων. Σύμφωνα με τον Καππαδόκη Πατέρα, ο άνθρωπος ήταν προορισμένος να δημιουργηθεί χωρίς φύλο, αλλά η διάκριση στα δύο φύλα έγινε λόγω της επικείμενης πτώσης [19]. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερο σημείο της ανθρωπολογίας του, το οποίο στηρίζεται στην διδασκαλία του για την δημιουργία του καθολικού ανθρώπου, ως αρχέτυπου αρχικά και στον μετέπειτα διαχωρισμό

του στα δύο φύλα[20]. Η αλλοτρίωση και η φθορά στις ανθρώπινες σχέσεις επιβεβαιώθηκε τραγικά, στον πρώτο θάνατο που βίωσε ο άνθρωπος, με την απεχθή δολοφονία του Άβελ από τον αδελφό του τον Καιν[21].

Τέλος θα πρέπει να γίνει αναφορά και στη διατάραξη των σχέσεων του ανθρώπου με την υπόλοιπη κτίση. Είναι μία διατάραξη, της οποίας σήμερα περισσότερο από ποτέ, βιώνουμε τις δραματικές συνέπειες. Ανάμεσα στις δυνατότητες του ανθρώπου και αναμφίβολα προϊόν της λογικής του, είναι η κυριαρχική του ικανότητα. Ο Θεός έδωσε στους πρωτόπλαστους την εντολή «αύξάνεσθε και πληθύνεσθε και πληρώσατε τήν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἔρπετῶν τῶν ἔρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς»[22]. Ο λόγος ύπαρξης της κυριαρχικής ικανότητας, ήταν ο άνθρωπος να βοηθήσει τον κόσμο, αφού η ανθρώπινη φύση βρίσκεται στο μεθόριο, στο ενδιάμεσο Θεού και κτίσης[23]. Σύμφωνα με τον Μάξιμο, ο άνθρωπος είναι ένα μικρό εργαστήριο που περικλείει το σύμπαν. Θα πρέπει λοιπόν να μεσολαβήσει για να οδηγήσει το σύμπαν αυτό σε αρμονία[24]. Το κυριαρχικό του δικαίωμα ο άνθρωπος μεταπτωτικά, δεν το είδε με την έννοια της φροντίδας αλλά με την έννοια της κατάκτησης. Ωστόσο ο Μάξιμος ονόμαζε τον άνθρωπο ιερέα της δημιουργίας[25]. Όπως ο ιερέας φροντίζει το ποίμνιό του, έτσι και ο άνθρωπος θα έπρεπε να φροντίζει το περιβάλλον του και μάλιστα όχι για το προσωπικό του συμφέρον, αλλά γιατί η ίδια η φύση ως δημιούργημα του Θεού έχει την αξία της και τον λόγω ύπαρξής της. Όπως ο ιερέας φροντίζει το ποίμνιό του από αγάπη και ευθύνη, έτσι και ο άνθρωπος θα έπρεπε να νοιώθει υπεύθυνος για το περιβάλλον. Για τον λόγο αυτόν στη Θεία Λειτουργία, ο πιστός προσφέρει τον Άρτο και τον Οίνο στον Θεό για να Τον ευχαριστήσει. Με την πτώση όμως, το κυριαρχικό του ανθρώπου μετατράπηκε σε μία άνευ προηγουμένου καταστροφή και λεηλάτηση.

Ωστόσο οι ικανότητες του ανθρώπου δεν καταστράφηκαν με την πτώση. Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρουν οι περισσότεροι Πατέρες, το κατ'εικόνα αμαυρώθηκε αλλά δεν καταστράφηκε[26]. Ο άνθρωπος και μετά την πτώση έχει τη δυνατότητα να επανορθώσει το λάθος του και να αναζητήσει τα χαμένα δώρα της αρχέγονης κατάστασης.

Παραπομπές:

- [1] Γ. Φλωρόφσκυ, Οι Ανατολικοί Πατέρες του τέταρτου αιώνα, 125.
- [2] Φ. Χριστοδούλου., «Η Ανθρωπολογία και η Φιλοσοφία της Παιδείας στο “Περί κατασκευής ανθρώπου” έργο του Γρηγορίου Νύσσης»,80.
- [3] L.Slavoijub, « Η ανθρωπολογία του Ειρηναίος Λυώνος»,155.
- [4] Χ. Καψιμαλάκου., «Ελευθερία και αναγκαιότητα κατά τον Μάξιμο τον Ομολογητή»,113.
- [5] Όπ.,113.
- [6] Π. Χρήστου., «Η έννοια της σωτηρίας κατά τους Καππαδόκας», Κληρονομία 5, τευχ.Β΄,(Ιούλιος 1973)355.
- [7] Όπ.,356.
- [8] Όπ.,356.
- [9] Β. Μπετσάκου, «Τα πάθη της φύσης και του προσώπου στον Αριστοτέλη και τον Μάξιμο Ομολογητή», Σύναξη 93(2005)21.
- [10] Όπ.,21.
- [11] Όπ.,21-22.
- [12] Όπ.,23.
- [13] Όπ.,24.
- [14] Γ. Φλωρόφσκυ, Οι Βυζαντινοί Πατέρες του έκτου, έβδομου και όγδοου αιώνα, ελλ. μετ. Π. Κ. Πάλλη, (Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Πουρναρά,1993),373-374.
- [15] Γ. Φλωρόφσκυ, Οι Ανατολικοί Πατέρες του τέταρτου αιώνα,389.
- [16] Όπ.,127.
- [17] Όπ., 126.
- [18] Κ.Γρηγοριάδη, «Ο υπαρξιακός χαρακτήρας της αλλοτριώσεως του ανθρώπου στον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο», Σύναξη 59(1996)39.
- [19] Γρηγορίου Νύσσης, Περί κατασκευής του ανθρώπου, PG 44,185D.
- [20] Όπ.,PG 44, 185CD.
- [21] Βλ. Γεν. 4
- [22] Γεν.1:28.

[23] Κ. Ware, «Ιερέας της δημιουργίας», στο διαδικτυακό τόπο : <https://www.pemptousia.gr/2019/07/iereas-tis-dimiourgias/> (ημερομηνία ανάκτησης: 22/3/2021).

[24] Όπ.

[25] Όπ.

[26] Π. Νέλλα, «Ο Θάνατος του Θεού και η Ανάσταση του Ανθρώπου», στον διαδικτυακό τόπο: [https://www.pemptousia.gr /2012/09/o-thanatos-tou-theou-ke-i-anastasi-tou-an/](https://www.pemptousia.gr/2012/09/o-thanatos-tou-theou-ke-i-anastasi-tou-an/)(ημερομηνία ανάκτησης:30-3-2021).

Πηγή : <https://www.pemptousia.gr/>